

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE SYSTEM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

УДК 658:65.012.8

Штангрет А.М.

д.е.н., професор, завідувач кафедри
фінансово-економічної безпеки,
обліку і оподаткування
Українська академія друкарства

Чоренька О.Б.

к.е.н., доцент кафедри фінансово-
економічної безпеки,
обліку і оподаткування
Українська академія друкарства

Красілич І.О.

к.е.н., асистент кафедри економіки
підприємства та інвестицій
Національний університет
«Львівська політехніка»

У статті зосереджено увагу на формуванні системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства. Обґрунтовано роль інформаційного забезпечення в процесі розроблення та прийняття рішень суб'єктами безпеки. Розглянуто сучасні трактування терміна «система обліково-аналітичного забезпечення» та запропоновано послідовність створення такої системи для управління економічною безпекою підприємства. Обґрунтовано мету, функції та принципи функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення. Розглянуто окремі практичні аспекти вдосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою українських підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, система, обліково-аналітичне забезпечення, інформація, управління.

В статье сосредоточено внимание на формировании системы учетно-аналитического обеспечения управления экономической безопасностью предприятия. Обоснована роль информационного обеспечения в процессе разработки и принятия решений субъектами безопасности. Рассмотрены современные трактовки термина «система учетно-аналитического обеспечения» и предложена последовательность создания такой системы для управления экономиче-

ской безопасностью предприятия. Обоснованы цель, функции и принципы функционирования системы учетно-аналитического обеспечения. Рассмотрены отдельные практические аспекты совершенствования системы учетно-аналитического обеспечения управления экономической безопасностью украинских предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность, система, учетно-аналитическое обеспечение, информация, управление.

The article focuses on the formation of the system of accounting and analytical support for the management of the economic security of the enterprise. The role of information support in the process of developing and making decisions by security subjects is substantiated. The modern interpretations of the term «accounting and analytical support system» are considered and the sequence of creating such a system for managing the economic security of the enterprise is proposed. The purpose, functions and principles of functioning of the accounting and analytical support system are grounded. Some practical aspects of improving the system of accounting and analytical support for managing the economic security of Ukrainian enterprises are considered.

Key words: economic security, system, accounting and analytical support, information, management.

Постановка проблеми. Згідно з даними Державної служби статистики [6, с. 438, 462], динаміка кількості суб'єктів господарювання в Україні характеризується негативною динамікою (тис. од.): 2010 р. – 2 184,1; 2015 р. – 1 974,4; 2016 р. – 1 865,6; 2017 р. – 1 805,1, що супроводжується і скороченням чисельності зайнятих працівників (тис. осіб): 2010 р. – 11 000,5; 2015 р. – 8 331,9; 2016 р. – 8 244,0; 2017 р. – 8 229,9. Якщо ж узяти до уваги, що в 2017 р. 27,2% підприємств були збитковими, то проблема збереження бізнесу сьогодні є надзвичайно актуальною, вирішення якої неможливе без наукового дослідження аспектів безпеки.

Економічна безпека підприємства, яка є важливою умовою існування, функціонування та розвитку кожного суб'єкта господарювання, потребує для цілей управління інформаційної основи – обліково-аналітичного забезпечення.

Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства повинно уможливлувати отримання достовірної, своєчасної та повної інформації з різних джерел про зміни

у зовнішньому та внутрішньому середовищі, які б указували на виникнення чи зростання впливу чинників на рівень безпеки, що вимагає подальшого наукового пошуку та розроблення методичних засад, що відповідають умовам функціонування українських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичному розробленню питань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки на всіх рівнях управління, багато уваги приділяли О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін. На проблемі обліково-аналітичного забезпечення процесу управління діяльністю підприємств зосереджували увагу П. Буряк, Ф. Бутинець, Л. Гнилицька, Т. Карпова, Г. Кірейцев, О. Гудзинський, М. Дем'яненко, В. Лень, М. Пушкар, П. Саблук, В. Сопко, Л. Сук

та ін. Віддаючи належне науковій та практичній значущості праць згаданих учених, необхідно зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі дотепер не знайшли належного відображення деякі важливі аспекти гарантування економічної безпеки, зокрема в частині розв'язання проблеми формування системи обліково-аналітичного забезпечення.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в удосконаленні методичних засад формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен з етапів життєвого циклу підприємства супроводжується збором, аналізуванням та передаванням інформації між різними рівнями управління для розроблення та прийняття адекватних управлінських рішень. Для задоволення інформаційних потреб широкого кола користувачів у системі управління підприємством необхідна інформація з різним наповненням, рівнем опрацювання, перевірки та доступності. Крім роботи певної групи працівників щодо формування інформаційного забезпечення, важливим є створення інформаційних каналів та досягнення максимальної автоматизації всіх процесів. У сфері забезпечення безпеки, крім названих умов, важливі ще дві: своєчасність отримання інформації та секретність. Перша умова пов'язана з можливістю мінімізації негативного впливу викликів, ризиків та загроз на рівень безпеки підприємства шляхом своєчасної реалізації відповідних захисних заходів через прийняття управлінських рішень суб'єктами безпеки. Секретність передбачає чітке визначення кола користувачів із певним рівнем доступу до інформації, яка стосується питань економічної безпеки підприємства.

На нашу думку, інформація, яка необхідна для прийняття управлінських рішень суб'єктами безпеки, повинна відповідати таким критеріям:

- достовірність інформації, тобто відповідність реальному стану справ, адже лише це може забезпечити прийняття адекватних до ситуації рішень та високу ймовірність досягнення поставлених цілей;
- оперативність інформації, що уможливить прийняття своєчасних рішень, більш ефективно використовувати наявні ресурси та зменшити рівень утрат від дії негативних чинників;
- комплексність, тобто можливість об'єднання інформації з кількох незалежних джерел, перевіряти та доповнювати її;
- доцільність інформації, тобто відповідність поточним проблемам, які мають найвищий рівень пріоритетності на певний момент часу;
- раціональність отримання, тобто витрати на отримання, обробку, зберігання та використання

інформації не можуть бути більшими за отриманий ефект від її використання.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що важливість інформації для процесу управління підприємством, зокрема в процесі забезпечення його економічної безпеки, вимагає організації та систематизації інформаційних потоків, що повинно стати пріоритетним під час створення системи обліково-аналітичного забезпечення.

Проведений огляд наукової літератури дав змогу виявити наявність значної кількості визначень терміна «обліково-аналітичне забезпечення», серед яких, на нашу думку, заслуговує на увагу трактування В. Завгороднього як «...форма організації всіх видів обліку й аналізу, метою якого є забезпечення менеджерів підприємства інформацією для прийняття поточних і стратегічних управлінських рішень та контролю над їх реалізацією» [1, с. 31].

Беручи до уваги процитоване та інші визначення, вважаємо, що обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства – це формування обліково-аналітичної інформації стосовно рівня економічної безпеки для ідентифікації й визначення впливу та можливих наслідків реалізації ключових загроз і ризиків, наявності ресурсів для забезпечення безпечних умов функціонування та розвитку підприємства.

Поняття «система обліково-аналітичного забезпечення» вперше була застосована в середині 90-х років науковцями Л. Поповою та І. Ульяновим, які під цим терміном розуміли систему, яка базується на результатах формування інформації, джерелами якої є облікові й звітні дані бухгалтерського та інших видів обліку [4, с. 18; 7, с. 116].

Сучасні визначення системи обліково-аналітичного забезпечення більш різноманітні. Так, Я. Соколов визначає цю систему як таку, що базується на бухгалтерській інформації, що включає оперативні дані, які використовуються для економічного аналізу статистичної, технічної, соціальної та інших видів інформації [5, с. 26].

На нашу думку, система обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства передбачає узагальнення, систематизацію, перевірку та аналіз даних оперативного, статистичного, фінансового й управлінського обліку для підготовки інформаційного підґрунтя прийняття рішень суб'єктами безпеки.

Вважаємо, що підґрунтям формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства повинні бути специфіка господарської діяльності певного підприємства та варіанти організації системи економічної безпеки. У найбільш загальному варіанті формування такої системи повинно передбачати послідовне здійснення трьох етапів: організаційного, технологічного та функціонального (рис. 1).

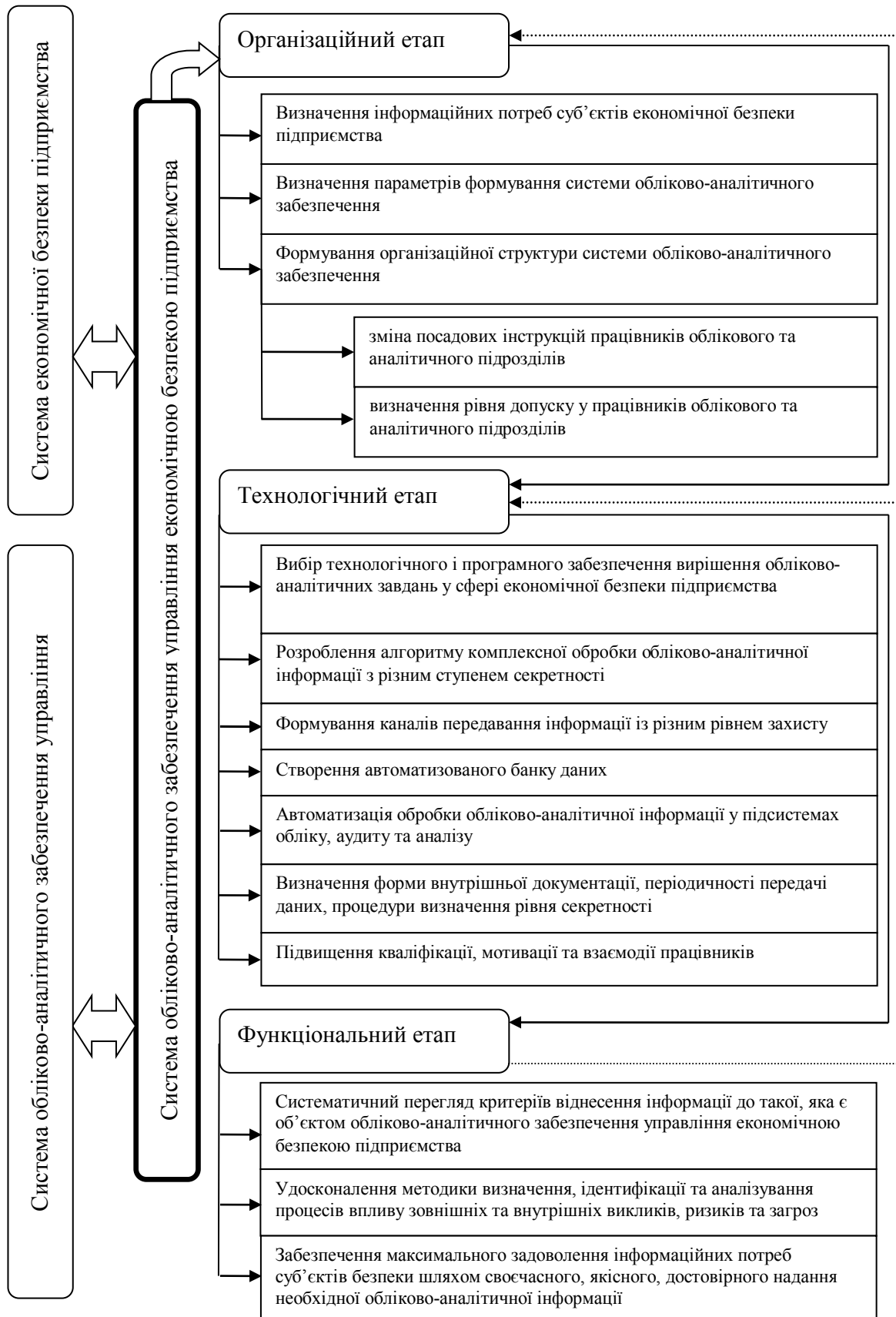

Рис. 1. Процес формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства

Вважаємо помилковим твердження, що система обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства повинна бути зосереджена виключно на внутрішньому середовищі. Наприклад, інформацією про появу зовнішніх викликів чи зростання ризиків, спричинених неплатоспроможністю певного контрагента, можуть бути аналітичні дані про фінансові розрахунки з ним.

Відповідно до зазначеного, можна виділити такі основні етапи в процесі обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства:

- накопичення первинної облікової інформації;
- узагальнення облікової інформації;
- перевірка достовірності облікової інформації;
- аналітична обробка облікової інформації;
- передача аналітичної інформації користувачеві, тобто суб'єктові безпеки.

Обсяг обліково-аналітичної інформації для управління економічною безпекою підприємства залежить від таких параметрів функціонування суб'єкта господарювання, як: розмір підприємства, масштаби діяльності та специфіка господарської діяльності; інформаційні потреби користувачів – суб'єктів безпеки, тобто зовнішніх та внутрішніх; рівень агресивності зовнішнього середовища; ступінь деталізації та узагальнення інформації, періодичні передачі даних; величина виділених ресурсів для забезпечення безпеки бізнесу.

На нашу думку, мету системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства можна визначити як формування та передачу оперативної, достовірної та комплексної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та своєчасності прийняття управлінських рішень суб'єктами безпеки.

Суб'єктом виступають бухгалтерія та аналітичний відділ.

Об'єктом є господарська діяльність підприємства.

Предмет – процес управління економічною безпекою підприємства.

Функції системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства можна окреслити такою сукупністю:

- інформаційна, яка полягає у забезпеченні інформацією про рівень економічної безпеки, ступінь впливу ключових загроз і ризиків внутрішніх та зовнішніх суб'єктів безпеки;
- облікова, яка передбачає відображення усіх фактів господарської діяльності підприємства;
- контрольна, яка уможлиблює здійснення перевірки первинної облікової інформації, контролю над ефективністю дій суб'єктів безпеки;
- аналітична, яка дає змогу на основі первинної облікової інформації здійснювати ретроспективний, поточний та стратегічний аналіз.

Принципи функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення в процесі гарантування економічної безпеки підприємства можна визначити так:

- принцип оперативності – оперативність інформації визначається можливістю прийняття превентивних захисних заходів та ефективністю мінімізації втрат від зростання небезпеки;
- принцип стабільності – система обліково-аналітичного забезпечення повинна функціонувати в активному режимі для вирішення поточних та стратегічних проблем;
- принцип економічності – зменшення витрат на обліково-аналітичне забезпечення в управлінні економічною безпекою підприємства можливе через взаємодію підрозділу безпеки з іншими структурними одиницями;
- принцип раціональності – система обліково-аналітичного забезпечення повинна забезпечувати надходження інформації до суб'єктів безпеки відповідно до їх функціональних завдань; обсяг інформації повинен відповідати потребам суб'єктів безпеки;

– принцип адаптування – система обліково-аналітичного забезпечення повинна бути здатною змінюватися відповідно до завдань, які стоять перед нею як складником комплексної системи економічної безпеки підприємства та змін середовища функціонування підприємства;

– принцип гнучкості – досягається шляхом урахування потреби в обліково-аналітичній інформації кожного окремого суб'єкта безпеки.

Згідно з визначеною метою та сформованою сукупністю принципів та функцій можна визначити перелік ключових завдань обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства:

- формування інформаційного базису для прийняття управлінських рішень суб'єктами безпеки;
- аналіз рівня економічної безпеки, ідентифікація та ступінь впливу ключових загроз та ризиків у цілому та в розрізі основних функціональних складників;
- контроль над достовірністю первинної облікової інформації, процесом виконання управлінських рішень та ефективністю дій суб'єктів безпеки;
- планування дій щодо адаптації системи обліково-аналітичного забезпечення відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства.

Потрібно погодитися з думкою Г. Кірейцева, що недоліки в організації системи обліково-аналітичного забезпечення зумовлені порушенням принципу своєчасності, відставанням обліку в оформленні реальних процесів, що відбуваються на підприємстві. Має місце запізнення отриманих звітних даних. Наявність розривів у часі між моментом одержання обліково-аналітичної інфор-

мації і моментом її використання для прийняття оперативних, тактичних та стратегічних рішень ускладнює проблему забезпечення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок фактору управління [2, с. 85]. Стосовно ж процесу гарантування економічної безпеки підприємства, то думку автора доцільно доповнити й тими фактами, що домінуючим залишається підхід про першочерговий фізичний захист майна, залишаючи поза увагою необхідність формування інформаційного базису для прийняття управлінських рішень у сфері фінансової, кадрової, техніко-технологічної та інших сфер економічної безпеки підприємства.

Специфіка процесу обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства потребує встановлення відповідних вимог:

- практична спрямованість: формування сукупності показників для ідентифікації моменту зміни рівня економічної безпеки підприємства;

- стабільність: розроблення системи показників, формування інформаційних потоків для тривалого застосування у сфері забезпечення економічної безпеки підприємства;

- раціональність: витрати на отримання та обробку інформації не повинні бути вищими за ефект від її застосування;

- адресність: обліково-аналітична інформація готується з урахуванням інформаційних потреб певного користувача – суб'єкта безпеки;

- секретність: обліково-аналітична інформація стосовно питань економічної безпеки обмежена для користування; працівники, які з нею працюють, мають певний рівень доступу; така інформація передається по захищених інформаційних каналах.

Перелічені вимоги безпосередньо стосуються трьох груп працівників, які задіяні в облікових, аудиторських та аналітичних підрозділах підприємства. Крім того, доцільно обмежити коло працівників зазначених підрозділів, які будуть безпосередньо працювати з обліково-аналітичною інформацією у сфері безпеки, та застосувати гриф «секретно».

Узагальнюючи, можна стверджувати, що обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства повинно бути спрямоване на: своєчасне надання суб'єктам безпеки повної й об'єктивної інформації про поточний рівень економічної безпеки підприємства; оперативне інформування про зміни рівня ключових показників діяльності підприємства, що може вказувати на виникнення та дію викликів, ризиків та загроз; відстеження зміни ділових взаємозв'язків зі споживачами, посередниками, постачальниками, конкурентами, місцевими органами влади для характеристики зовнішнього середовища функціонування; забезпечення внутрішнього контролю

над господарськими процесами на підприємстві; забезпечення секретності обліково-аналітичної інформації, яка має безпекове значення; оперативне уточнення інформації за запитом суб'єктів безпеки; участь у розробленні та реалізації захисних заходів у сфері економічної безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Зростання рівня невизначеності в умовах функціонування більшості вітчизняних підприємств збільшує важливість розроблення та застосування сучасної системи обліково-аналітичного забезпечення, ключове завдання якої полягає у формуванні інформаційного базису для прийняття управлінських рішень суб'єктами безпеки.

Структура та процес функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення суттєво залежать від специфіки господарської діяльності суб'єкта господарювання, а також способів забезпечення безпеки бізнесу, тобто використання внутрішніх суб'єктів безпеки та/або зовнішніх. Ефективність дій усіх суб'єктів безпеки суттєво залежить від обліково-аналітичного забезпечення, до формування якого повинні бути залучені всі підрозділи підприємства з відповідним визначенням інформаційних каналів та процедурою збору, перевірки та аналізу даних.

Подальшого дослідження потребує організація захисту обліково-аналітичної інформації для потреб управління економічною безпекою підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Загородній А.Г. Оцінювання ефективності системи обліково-аналітичного забезпечення менеджменту підприємства. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (Тернопіль, 23–24 квітня 2010 р.); М-во освіти і науки України; ТНЕУ. Тернопіль: Крок, 2010. С. 31–32.
2. Кірейцев Г.Г., Нехай В.А. Обліково-аналітична система сільськогосподарського підприємства в умовах антикризового управління. Облік і фінанси АПК. 2009. № 3. С. 84–90.
3. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства: монографія / за заг. ред. А.М. Штангрета. Львів: Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.
4. Формирование учетно-аналитической системы затрат на промышленных предприятиях: учеб. пособ. / Л.В. Попова, И.А. Маслова, В.А. Константинов, М.М. Коростелкин. М.: Дело и Сервис, 2007. 224 с.
5. Соколов Я.В. Бухгалтерский управленческий учет: от истоков до наших дней: монография. М.: Аудит: ЮНИТИ, 2009. 213 с.
6. Статистичний щорічник України за 2017 р. / за ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики, 2018. 541 с.
7. Ульянов И.П., Попова Л.В. Бухгалтерский учет: пособие для бухгалтера и менеджера. М.: Бизнес-Информ, 1999. 292 с.

REFERENCES:

1. Zagorodny A. G. (2010). Evaluation of the effectiveness of the accounting and analytical software enterprise management [Otsinyuvannya efektyvnosti systemy oblikovo-analitychnoho zabezpechennya menedzhmentu pidpryyemstva], *Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [«Stan i perspektyvy rozvytku oblikovo-informatsiynoi systemy v Ukraini»]*, (Ternopil', 23-24 kvitnya 2010r.), Ternopil' : Krok – P. 31-32. [in Ukrainian].
2. Kireytsev H. H., Nekhay V.A. (2009). Accounting and analytical system of the agricultural enterprise in the conditions of crisis management [Oblikovo-analitychna systema sil'skohospodars'koho pidpryyemstva v umovakh antykryzovoho upravlinnya], *Oblik i finansy APK*, 3, 84–90. [in Ukrainian].
3. Shtanhret, A. M. (2017), *Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstv* [Accounting and analytical support for managing economic security of enterprises]. Lviv : Ukr. akad. drukarstva [in Ukrainian].
4. Popova L. V., Maslov I. A., Konstantinov V. A., Korostelkin M. M. (2007). Formation of registration-analytical system costs in industry: a tutorial [Formirovanie uchetno-analiticheskoy sistemy zatrat na promyshlennyh predpriyatijah: uchetnoe posobie]. Moskva : Delo i Servis [in Russian].
5. Sokolov Y. V. (2009) *Management accounting: from the beginnings to the present day: monograph* [Buhgalterskij upravlencheskij uchet: ot istokov do nashih dnei : monogr.]. Moskva : Audit: JuNITI [in Russian].
6. Verner I. Ye. (2018). *Staty`sty`chny`j shhorichny`k Ukrainy` za 2017 r.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2017]. Ky`yiv : Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` [in Ukrainian].
7. Ulyanov I. P., Popova J. I. (1999) *Accounting. Benefit for the accountant and manager* [Accounting. Benefit for the accountant and manager]. Moskva : Biznes-Inform [in Russian].

Shtangret A.M.

Doctor of Economic Sciences, Professor
Ukrainian Academy of Printing

Chornenka O.B.

Candidate of Economic Sciences
Ukrainian Academy of Printing

Krasilich I.O.

Candidate of Economic Sciences
National University «Lviv Polytechnic»

THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE SYSTEM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

The economic security of the enterprise, as an important condition for the existence, functioning and development of each business entity, requires information base for the management purposes – accounting and analytical support.

Accounting and analytical support for the management of economic security of the enterprise should provide an opportunity to obtain reliable, timely and complete information from various sources about changes in the external and internal environment that would indicate the emergence or growth of influence of factors on the level of security, requires further scientific research and the development of methodological foundations corresponding to the conditions of operation of Ukrainian enterprises.

It is substantiated that accounting and analytical support of the management the economic security of the enterprise is the formation of accounting and analytical information on the level of economic security to identify and determine the impact and possible consequences of the realization of key threats and risks, and the availability of resources to ensure safe conditions for the operation and development of the enterprise.

It is substantiated that the system of accounting and analytical support for the management of the economic security of the enterprise involves the compilation, systematization, verification and analysis of operational, statistical, financial and management accounting data for the preparation of the information background for decision-making by security subjects.

It is proved that the basis of the formation of the accounting and analytical support for management the economic security of an enterprise should be: the specifics of the economic activity of the enterprise and the options for organization the system of economic security.

Proposed sequence of formation of the system should provide the consistent accounting and analytical support for management the economic security of the enterprise, which consists of three stages: organizational, technological and functional.

The objectives of the accounting and analytical support for management the economic security of the enterprise are defined as the formation and transfer of operational, reliable and comprehensive accounting and analytical information to ensure the reasonableness and timeliness of management decisions by security actors.

The functions of the system of accounting and analytical support for the management of the economic security of the enterprise are outlined for such a combination: information, accounting, controlling and analytical.

The principles of the functioning of the accounting and analytical support system in the process of ensuring the economic security of the enterprise are considered: efficiency, stability, economy, rationality, adaptation and flexibility.

The list of key tasks of accounting and analytical support for management the economic security of the enterprise has been determined:

- the formation of an information base for management decisions by security actors;
- analysis of the level of economic security, identification and degree of influence of key threats and risks in general and in the context of the main functional components;
- control over the reliability of primary accounting information, the process of implementation of management decisions and the effectiveness of actions of security subjects;
- planning actions to adapt the accounting and analytical support system in accordance with changes in the external and internal environment of the enterprise.